

l-aċcent

Suppliment speċjali mal-Ħarġa 17

Il-Professor Albert Borg j itkellem ma' *l-aċcent*

Intervista lill-Prof. Albert Borg mill-Università ta' Malta

Il-Prof. Albert Borg hu professur anzjan ta' 67 sena b'esperjenza ta' iżjed minn wiehed u erbghin sena jgħallem l-Università ta' Malta, b'kuntatt ma' ġenerazzjonijiet sħaħ ta' studenti li matulhom seta' jara l-mentalitajiet jinbidlu minn ġenerazzjoni għall-oħra. Albert Borg ra l-istudju tal-Malti jikber minn żerriegħa relattivament żgħira għall-qasam tant wiesa' li hu llum.

Iltqajna fil-kamra OH256 fil-bidu ta' Diċembru li għadda, f'uffiċċju ċkejken imdawwar b'munzelli għoljin ta' karti u kotba, teżijiet u kitbiet tal-istudenti, u li jgibli ħafna memorji mid-deċenju l-iehor. Bdejt nirrekordja u ħarsti waqgħet fuq studju li kellu quddiemu fuq il-mejda. “Meta tqis li hemm lingwi ħafna akbar minn tagħna,” qalli bi tbissima, “b'kelliema iżjed minn tagħna, ahna tassew ixxurtjati li għandna din l-istorja rikka tal-interess fl-istudju tal-Malti u l-produzzjoni letterarja u teknika li nsibu fil-lingwa.”

Dwar il-bidu nett u l-interess tiegħek fil-Malti...

Minn meta bdejt ninteressa ruħi fil-Malti, kelli nagħmel għażla. Meta dhalt biex nagħmel l-ewwel grad tiegħi mal-Prof. Ġużè Aquilina, dak iż-żmien kien il-B.A. Malti (unuri), bħala parti importanti minn dak il-kors kellna komponent tal-Għarbi. Dak iż-żmien irrealizzajt li kważi għal kulhadd, qisu li tistudja l-Malti kien ifisser li tistudja prattikament minn fejn ġie – ġie mill-Għarbi, dak iż-żmien konna ngehdu mill-Għarbi Klassiku u llum noqogħdu iżjed attenti għax nafu li hemm il-fażijiet intermedjarji ta' Għarbi djalettali ta' diversi tipi. Il-Prof. Aquilina, bis-saħħa tal-għerf tiegħu, għaraf il-limitazzjonijiet tal-kors li konna qed nagħmlu. Għalhekk fit-tieni sena ta' dak il-kors konna xxurtjati li talab lid-Dipartiment tal-Ingliz biex wiehed mill-letturi tagħhom, imhallas mill-British Council u ddedikat għat-tagħlim tal-lingwistika, jgħallimna l-ewwel ideat dwar il-lingwistika. Wara skoprejt li konna qed nitgħallmu l-lingwistika sinkronika.

Il-lingwistika sinkronika x'inhi?

Ahna naqsmu l-lingwistika bażikament fi tnejn: fuq naħa għandek l-istudju ta' minn fejn ġejja l-lingwa, jiġifieri l-istudju storiku tal-lingwa li nsejnhulu wkoll dijakroniku, fil-fażijiet temporali suċċessivi tiegħu, u fuq in-naħa l-oħra hemm l-istudju sinkroniku, jiġifieri meta nistudjaw il-lingwa bħala sistema kompletament preżenti, bħala sistema shiħa fil-moħħ tal-kelliem nattiv. Infatti, min jistaqsi, inħobb ngehdu li x-xogħol tiegħi hu sforz jew attentat biex inwieġeb il-mistoqsija: tarbija li trid titgħallem il-Malti, x'regoli għandha

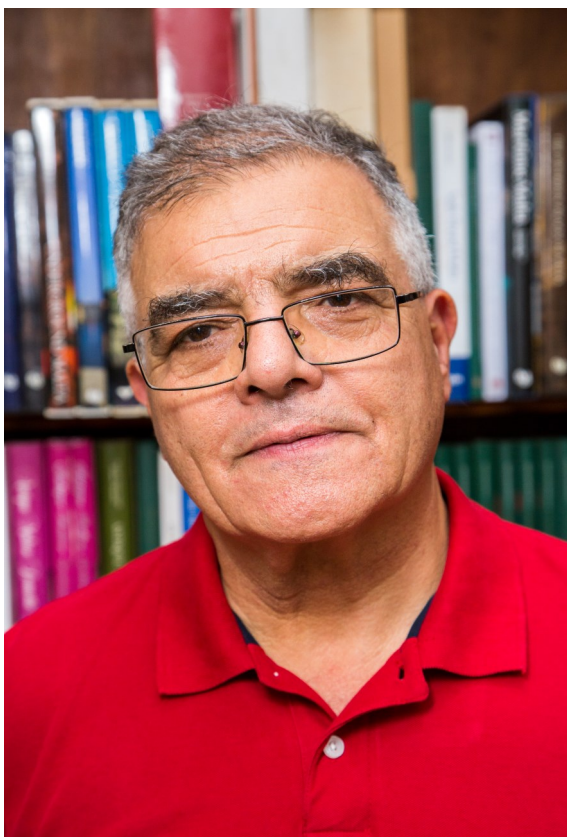
Bażikament jien nirriċerka l-iżjed il-qagħda soċjolingwistika tagħna u l-grammatika: is-sintassi u l-morfologija, iżda għandi interess fis-semantika.

bżonn tistudja u titgħallem? U r-risposta mhix biss il-hidma ta' lingwista – għax anki fl-Ingliż għadna ma nafux kollox fuq dan kollu – iżda hi l-lingwistika sinkronika tal-Malti.

Nixtieq nistaqsik fuq l-istudji tiegħek: x'inhuma l-oqsma li tgħallem u tirriċerka?

Bażikament jien nirriċerka l-iżjed il-qagħda soċjolingwistika tagħna u l-grammatika: is-sintassi u l-morfologija, iżda għandi interess fis-semantika.

Fil-korsijiet tas-soċjolingwistika nesploraw l-iżjed ir-relazzjoni tal-Malti u l-Ingliż fis-soċjetà tagħna.

L-istudenti jafu li l-istudju soċjolingwistiku tal-Malti jrid jinkludi kemm l-istudju tal-Malti, iżd'anke tal-Ingliż. Nistaqsu x'ghodod lingwistiċi nużaw fis-soċjetà tagħna u hawn joħroġu l-varjabbli, jiġifieri skont l-età, is-sess, l-edukazzjoni u l-bqija li lkoll jinfluwenzaw il-mod kif nithaddtu. Nesploraw ukoll ir-registri tal-professjonisti u tas-snajja', pereżempju l-lingwaġġ tat-tobba, tal-avukati, u l-bqija, u anki r-repożiti tas-snajja' tant għanja u vasti b'wirt kbir ta' terminoloġija. Mill-istudju soċjolingwistiku tal-Malti nistgħu ninnutaw, ngħidu aħna, li ħafna mit-terminoloġija użata għandha bosta varjanti tagħha, ħafna minnhom skont dawk il-varjabbli li semmejt. Qed jiġini f'moħħi studju dwar l-ghodda tal-biedja li kien uriena li biċċa għodda sempliċi li tintuża biex jingabru l-ġebel u l-weraq, uħud kienu jsejħulha *gerriefa*, oħrajn isejħulha *barraxa*, *raxkatur* jew *raxkatta*. Dan il-qasam jinteressani ferm.

Nipprezenta wkoll korsijiet oħrajn fuq il-morfoloġija tal-Malti, iżda dejjem f'sens sinkroniku, speċjalment tal-verb u t-tifsiriet semantiċi tiegħu. Dan ġej minn żmien id-dottorat li b'għaġeb kbir tiegħi kont sibt li t-temp mhuwiex biżżejjed biex nid-deskrivu xi t-fisser din id-distinzjoni. Kont skoprejt li teżisti wkoll id-differenza aspettwali, u li din id-distinzjoni aspettwali tal-verb insibuha wkoll fin-nom Malti. Niftakar is-supervizur f'it seta' jemmen meta qraha l-ewwel darba. Ma ntiħ tort għax tipikament l-aspett hu kategorija verbali, iżda mbagħad aċċetta meta wrejt kif inhuma d-distinzjonijiet morfoloġiċi.

F'kors ieħor naqbad tliet tipi ta' sentenzi subordinati u nipprova nuri parti mill-kumplessità tas-sintassi tal-Malti, x'għandu f'moħħu l-kelliem nattiv li jaf il-lingwa, u l-kumplessitajiet li jeżistu biex tissawwar sentenza.

Mill-istudju
soċjolingwistiku
tal-Malti nistgħu
ninnutaw,
ngħidu aħna, li
ħafna mit-
terminoloġija
użata għandha
bosta varjanti
tagħha.

Minn dak li
nosserva jidher li
l-Malti għaż-
żmien li ġej se
jkompli jgħix
fid-dell tal-Ingliż.
Hija hasra għax
il-bilingwiżmu
tagħna ma
niħduhx bis-
serjetà. Ahna l-
Maltin qisna
nitgħallmu l-
Ingliż biex
ninqded.

Matul il-karriera tiegħek bqajt tosserva l-Malti jiżviluppa u jinbidel. X'jidhirlek mit-tibdil fil-Malti mithaddet u x'direzzjoni se jiehu lsienna fis-snin li ġejjin?

Din hi mistoqsija li bla dubju se jkollna naffaċċjaw. Minn dak li nosserva jidher li l-Malti għaż-żmien li ġej se jkompli jgħix fid-dell tal-Ingliż. Hija hasra għax il-bilingwiżmu tagħna ma niħduhx bis-serjetà. Ahna l-Maltin qisna nitgħallmu l-Ingliż biex ninqded. Dan jaf għandu gheruq storiċi għax fil-kuntest ta' hafna faqar, meta l-gvern kolonjali għamel l-Ingliż obbligatorju għall-ingaġġ maċ-ċivil, kull min kien jaf daqsxejn Ingliż kien jara kif jagħmel biex jgħaddih lil uliedu. Aktarx f'dan il-kuntest nibet il-code-switching f'Malta.

Għalhekk il-bilingwiżmu tagħna nqabad taħt dan id-dell fejn il-Malti dejjem kellu post sekondarju. Il-mentalità hi li l-iskola ahjar nitgħallmu l-Ingliż għax il-Malti nistgħu nitgħallmuh fit-triq. Allura qed nitilfu hafna qwiell, idjomi u espressjonijiet kreattivi li ksibna minn żmien missirijietna, u dan qed jurina li l-Malti se jkompli jsir jixbah hafna lill-Ingliż. Diġà nistgħu nosservaw strutturi grammatikali li jixhdu dan. Nġhidu ahna, safejn naf jien, il-kostruzzjoni passiva bil-minn, eż. *Il-ġurdien inqatel mill-qattusa*, fid-djaletti tal-Afrika ta' Fuq ma tezistix. Minflok jużaw is-seba' forma jew il-hames forma u l-bqija, jew jużaw it-topikalizzazzjoni b'dak li nġhidulu l-pseudopassiv, eż. *Il-ġurdien, il-qattusa qatlitu*. Il-passiv bil-minn inħossu sfurzati hafna iżda llum jintuża qisu xejn.

Semmejt it-topikalizzazzjoni, ma nistax ma nistaqsikx dwarha.

L-ewwel li ppubblikajt fuq it-topikalizzazzjoni kien fil-ktieb *Maltese*, miktub flimkien mal-fonetista l-Prof. Marie Azzopardi-Alexander.

It-topikalizzazzjoni hi kostruzzjoni li tinsab fil-qalba nett tas-sintassi Maltija għax il-kelliema nattivi ma jistgħux jgħaddu mingħajr ma jużawha. Sahansitra anki meta nitkellmu bl-Ingliż, bla ma nindunaw inkunu qed nużawha. Tismagħhom jgħidu, “The cake, I baked it yesterday.” Jidhirli li minkejja l-hafna reżistenza, fil-Malti t-topikalizzazzjoni għandna nużawha wkoll fil-kitba għax ma nistgħux ninnegaw karatteristika daqshekk fundamentali ta’ lsienna.

Semmejt ukoll il-code-switching. Huwa ta’ gid għall-Malti?

Bħalma għedt, il-code-switching għandu għeruq storiċi. B’mod ġenerali nippreferi li l-kelliema jżommu l-lingwi separati biex ikollna bilingwiżmu koordinat mhux Malti-Ingliż imhallat li jirriżulta f’dan il-code-switching. Izda rrid nistqarr li għalkemm jidhirli li għandna nevitawh, xi riċerka turi li fil-kuntest pedagogiku, fejn il-kitbiet huma

It-
topikalizzazzjoni
hi kostruzzjoni li
tinsab fil-qalba
nett tas-sintassi
Maltija għax il-
kelliema nattivi
ma jistgħux
jgħaddu
mingħajr ma
jużawha.

... nosserva li l-lingwa materna ta' hafna Maltin, anki ta' professjonisti li jithaddtu fuq ix-xandir, la hija l-Malti u lanqas l-Ingliż, għax hafna drabi jitkellmu bit-tahlit.

hafna drabi bl-Ingliż, il-code-switching iservi ta' pont bejn il-kitba bl-Ingliż u l-kompetenza limitata tal-istudenti. Madankollu 'l barra minn dak il-kuntest nosserva li l-lingwa materna ta' hafna Maltin, anki ta' professjonisti li jithaddtu fuq ix-xandir, la hija l-Malti u lanqas l-Ingliż, għax hafna drabi jitkellmu bit-tahlit.

Matul il-karriera tieghek bhala riċerkatur tal-Malti u wiehed mil-lingwisti ewlenin ta' żmienna, x'memorji għandek?

Aktar kmieni kont qiegħed ngħid li, minn kmieni hafna fl-istudji universitarji tiegħi gawdejt minn kollaborazzjoni bejn Dipartiment u iehor, u din iffurmatni maż-żmien fil-karriera suċċessiva tiegħi għax billi r-riżorsi tagħna huma żgħar hafna mill-ewwel irrealizzajt – speċjalment meta komplejt diehel fl-istudju tal-lingwistika u bdejt nara barra x'jaghmlu – li bniedem wiehed ma jistax ikopri kollox, jiġifieri hemm l-ispeċjalizzazzjonijiet u l-lingwistika llum kibret hafna. Għalhekk ġieni f'raşi li bis-saħħa tal-kollaborazzjoni, l-ewwel mad-Dipartiment tal-Ingliż imbagħad ma' dipartimenti oħrajn, l-istudji tal-Malti nippruvaw nesponuhom għal aktar minn speċjalizzazzjoni waħda. Inzerta li kmieni fil-karriera tiegħi kien hemm kollega fid-Dipartiment tal-Ingliż li hija fonetista verament eċċezzjonali, Marie Azzopardi-Alexander, li semmejt aktar kmieni, u konna ftehemna li jien nipprova ngħinha fis-sintassi – ġieli tajt kors fis-sintassi tal-Ingliż fid-Dipartiment tal-Ingliż – u hi tgħinni fil-fonetika tal-Malti. Fil-fatt id-dottorat tagħha kienet deskrizzjoni tas-sistema fonemika tal-Malti b'referenza wkoll għat-tagħlim ta' min ma jismax, xi haġa li kienet għal qalbha dak iż-żmien imbagħad kompliet tiżviluppaha. Għax ovvjament min ma jismax, ma jkunx ma jisma' xejn, imma ċertu hsejjes jismagħhom iżjed minn oħrajn u allura d-deskrizzjoni preċiża tal-fonemi kienet kruċjali anki għal dan il-programm. U minn

hemm twieldet din il-kollaborazzjoni bejn iż-żewġ dipartimenti li mbagħad estendiet ruħha għal dipartimenti oħra, fosthom id-Dipartiment tal-Inginerija meta inginier prova jagħmel sintezi tat-tahdit.

Mill-idea li ngħaqqu r-rizorsi tagħna biex nimmassimizzaw dak li nistgħu noffru fl-istudju tal-Malti, eventwalment twieled l-Istitut tal-Lingwistika.

#talk

Master of Science in
LANGUAGE AND COMPUTATION

Institute of Linguistics

in collaboration with:
Dept. of Intelligent Computer Systems
Dept. of Systems and Control Engineering

Explore the science and technology involved in designing artificial systems that use natural language.

Highlights:

- Fundamentals in Computing and Linguistics.
- State of the art modules in robotics, embodied agents, and social media.

Admissions:
The programme welcomes students with a background in Computing, Linguistics, Language Sciences and related disciplines.

Mill-idea li ngħaqqu r-rizorsi tagħna biex nimmassimizzaw dak li nistgħu noffru fl-istudju tal-Malti, eventwalment twieled l-Istitut tal-Lingwistika.

Naturalment għaddejna minn hafna sitwazzjonijiet dolorużi, meta anki l-Fakultà kienet għalqet għal raġunijiet politiċi – kien żmien verament diffiċli meta l-perssioni kienet kbira biex nitilqu r-riċerka u nikkonformaw ma’ dak li ntlabna. Niftakar għamilna xi tmien snin ebsin, qisna qed naħdmu taht l-art. Imbagħad fl-1987 reġgħu twaqqfu l-Fakultà tal-Arti u d-Dipartiment tal-Malti u nħart Aġent Kap tad-Dipartiment tal-Malti. Hemmhekk ergajt bdejt naħdem biex nagħtu direzzjoni lid-

Illum id-Dipartiment huwa wiehed mill-akbar dipartimenti fil-Fakultà tal-Arti għax għandu xi tmienja jew disa' membri u anki għax in-numru tal-istudenti dejjem baqa' jizdied.

Dipartiment tal-Malti u fl-istess hin kont qed nipprova wkoll biex inwaqqfu l-Istitut tal-Lingwistika, li għall-grazzja t'Alla dawk il-biċċtejn xogħol saru t-tnejn.

Imbagħad l-affarijiet komplew jizviluppaw bil-mod. Ir-rizorsi baqgħu dejjem limitati iżda ftit ftit bdejna nkabbru. Fid-Dipartiment tal-Malti għall-bidu konna jien u l-Prof. Oliver Friggieri, imbagħad kbirna bi tnejn u bi ftehim ma' Friggieri konna ddeċidejna li s-sillabu tal-Malti ma jibqax kif kien fi żmien Aquilina: terz letteratura u żewġ terzi lingwistika, iżda nagħmluh nofs b'nofs halli l-affarijiet jizviluppaw minghajr ma hadd ihossu żvantaġġjat.

Għalhekk l-ewwel ingaġġ kien tal-Prof. Manwel Mifsud għal-lingwistika u tal-Prof. Arnold Cassola għal-letteratura. Illum id-Dipartiment huwa wiehed mill-akbar dipartimenti fil-Fakultà tal-Arti għax għandu xi tmienja jew disa' membri u anki għax in-numru tal-istudenti dejjem baqa' jizdied. L-isfortuna hi iżda li għalkemm id-Dipartiment kiber, minhabba s-sistema kif inhi (il-programm tal-istudju), l-ispazju hu xi ftit limitat u allura huwa dejjem diffiċli biex l-istudenti tagħna nesponuhom għal oqsma ġodda u għall-oqsma dejjem jizviluppaw tal-lingwistika u anki tal-Malti. Għalhekk ċertu xogħol li nkunu involuti fih fir-riċerka tagħna, b'xorti ħażina, ma jasalx biex jidhol fil-programm tal-istudju.

Żvilupp interessanti kien meta d-Dipartiment u l-Istitut kienu involuti f'inizjattiva li għalina kienet ta' importanza fundamentali. Meta bdejna naraw li resqin biex insiru membri shaħ fl-Unjoni Ewropea konna qed nibzġhu li l-Malti se jitgħaffeg taht il-persjoni tal-lingwi barranin li kienu se jiġu. Għalhekk minn snin qabel għamilna konferenza internazzjonali f'Malta, anki bl-għajnuna tal-Istitut, tad-Dipartiment, tal-Fondazzjoni għall-Istudju

... anki fost dawk li riedu s-shubija Ewropea għal Malta, kien hemm nies u politiċi li [...] ma ridux jinsistu li l-Malti jkun lingwa uffiċjali tal-UE.

Internazzjonali, tal-Moviment Ewropew u ta' Assoċjazzjoni bbażata l-Belġju li kienet tiegħu ħsieb l-istatus tal-lingwi, biex inqajmu kuxjenza dwar kwistjonijiet lingwistiċi li rridu niehdu ħsieb fejn jidhrol il-Malti. Niftakar kienet konferenza li attendew għaliha ħafna nies u bdiet iċċaqlaq id-dibattitu dwar il-Malti fl-Unjoni Ewropea fil-futur. Kellna niġġieldu mhux hażin għax appartu li s-shubija ta' Malta fl-UE kienet kontroversjali, anki fost dawk li riedu s-shubija Ewropea għal Malta, kien hemm nies u politiċi li bdew jgħidu li kien biżżejjed li qed nippruvaw nidhlu fl-UE ma' pajjiżi ħafna akbar minna, u ma ridux jinsistu li l-Malti

F'Malta, il-Malti mhux minority language jew lesser-used language, il-Malti hu l-lingwa nazzjonali tal-poplu Malti.

jkun lingwa uffċjali tal-UE. U ghalina din kienet veru daqqa ta' harta li ma nghidlekx. Bdew jghidu pereżempju li l-Malti jaghtuh l-istatus ta' lesser-used language jew ta' minority language.

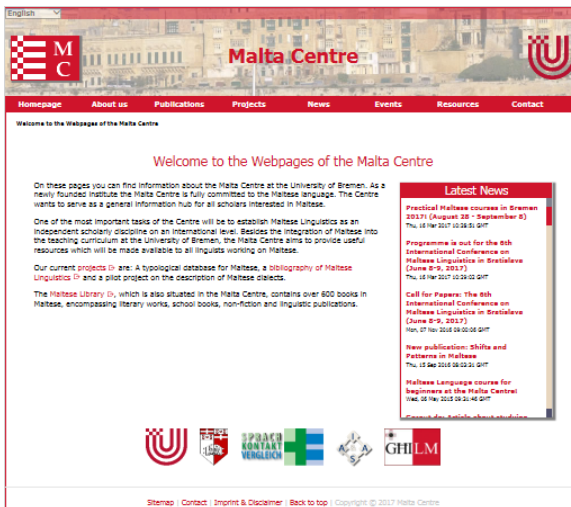
U jien ma qbilt xejn! L-ewwel nett, l-ebda lingwa mhi assolutament maggorenni fid-dinja ghax jekk noqogħdu nqisu n-numri, kull lingwa hija minorità skont il-popolazzjonijiet li tqis. F'Malta, il-Malti mhux minority language jew lesser-used language, il-Malti hu l-lingwa nazzjonali tal-poplu Malti. U ftit ftit bdew jinbidlu l-mentalitajiet.

Irrid insemmi tappa ohra importanti fil-karriera tiegħi. Jien kont membru ta' dak li sejjahnielu l-Bord tal-Malti. Xogħolna ma kienx imhallas u konna qed nippreparaw liġi biex inwaqqfu l-Kunsill tal-Malti. Kont sirt iċ-chairman ta' dan il-Bord ftit wara li twaqqaf u ghalija hi haġa verament konsonanti li t-tmien membri ta' dan il-Bord appuntahom gvern Nazzjonalista, minghalija l-Ministru Michael Falzon, u meta spicċa t-terminu ta' dak il-gvern, ahna bhal kull bord fiċ-civil irriżenjajna u b'għageb kbir il-gvern Laburista li tela' appunta l-istess nies. Din kienet verament konferma li n-nies kienu qed jifhmu li ahna ma kellna l-ebda interess partigġjan u konna qed naħdmu għall-gid tal-Malti. Wara tnejn u għoxrin xahar il-Ministru l-gdid Louis Galea reġa' waqqaf il-Bord bl-istess nies preċiż. Ma nafx jekk hemmx xi każ ieħor fl-istorja tal-legiżlazzjoni Maltija fejn l-istess Bord baqa' bl-istess membri taħt tliet amministrazzjonijiet differenti. Din turi ċerta fiduċja fin-nies appuntati, fiduċja personali jkolloi ngħid, fl-integrità u fil-kompetenza tan-nies li kienu qed jippreparaw din il-liġi. Irrid ngħid ukoll li meta fl-aħħar il-liġi tressqet quddiem il-Parlament, din giet approvata unanimament miż-żewġ naħat tal-kamra.

Irrid ngħid ukoll li żvilupp iehor importanti hafna li gara – taf inti jien qed nimxi lejn tmiem il-karriera tiegħi – xi snin ilu mhux hażin, sar żvilupp li għalija kien konsonanti ferm. Ahna, kemm id-Dipartiment kif ukoll l-Istitut, biex stajna mmorru barra u nipprezentaw xogħol fuq il-Malti, dejjem ridna nsibu qisu xi rokna jew xi konferenza fuq id-djalettologija tal-Għarbi jew xi konferenza – niftakar darba, pereżempju, fuq il-lingwi tal-Mediterran – u allura mmorru nagħtu paper għax il-Malti qiegħed fil-Mediterran. Jiġifieri qisna dejjem tollerati.

Speċjalment bis-saħħa tal-Istitut tal-Lingwistika, li għen biex il-kuntatti internazzjonali tagħna jisplodu, ngħidu ahna ma’ Franza u mal-Ġermanja u ma’ pajjiżi oħrajn, kien hemm professur fid-Dipartiment tal-Lingwistika fl-Università ta’ Bremen li gietu l-idea li jwaqqaf Għaqda Internazzjonali tal-Lingwistika tal-Malti. Għalina dan kien mument verament importanti għax rajna li fl-aħħar il-Malti, mhux biss għandu Dipartiment, mhux biss kien qed jiġi studjat ’l hawn u ’l hemm bis-saħħa ta’ xi letture li jinteressaw ruħhom,

Speċjalment bis-saħħa tal-Istitut tal-Lingwistika [...] kien hemm professur fid-Dipartiment tal-Lingwistika fl-Università ta’ Bremen li gietu l-idea li jwaqqaf Għaqda Internazzjonali tal-Lingwistika tal-Malti.

Bil-konferenzi li kien jattendi, Aquilina ġab l-istudju tal-Malti fuq il-mappa tal-istudji lingwistiċi Ewropej. Fil-fatt, fi żmienu kellna studjużi Ġermanizi, u anki Ingliżi u mill-Kanada, jirriċerkaw il-Malti.

izd'issa kellna wkoll din l-Għaqda Internazzjonali b'konferenza internazzjonali li ssir darba kull sentejn u allura l-istudju tal-Malti seta' jitlaq jimxi jew jiġri fuq livell radikalment differenti minn qabel. Biżżejjed ngħidlek li fl-ewwel konferenza li kienet saret ta' din l-Assoċjazzjoni kien hemm studjużi li qed jipprezentaw xi haġa fuq il-Malti minn xi għoxrin jew hamsa u għoxrin pajjiż differenti, minbarra l-kontingent Malti. Sahansitra kellna wkoll wiehed mill-Ġappun li kien qed jagħmel studju fuq il-Malti.

Aktar kmieni semmejt lil Ġużè Aquilina, x'inhil-esperjenza tiegħek bhala student tiegħu?

Il-Prof. Aquilina kien karattru karizmatiku haġna. Kien sar professur fl-1937, fi żmien verament diffiċli meta l-kwistjoni tal-lingwa kienet għadha taħraq. Kif taf, l-ewwel professur tal-Malti huwa Mikiel Anton Vassalli izda ma kienx jezisti arrangament permanenti. Kif qed ngħid, fl-1937 reġgħet twaqqfet il-Katedra tal-Malti bhala parti integrali mill-Fakultà tal-Arti u l-Prof. Aquilina kien l-ewwel professur u Kap tad-Dipartiment tal-Malti. Għalhekk kellu biċċa xogħol tassew diffiċli. Immagina dipartiment għadu qed jitwieled, lingwa għadha ġejja f'tagħha... Hu kellu jhabbatha mad-Dipartiment tal-Ingliż u d-Dipartiment tat-Taljan fil-Fakultà tal-Arti b'letteraturi dinjin. Għalhekk, minn żmien Aquilina, is-sillabu universitarju tal-Malti kien terz letteratura u żewġ terzi lingwistika. Aquilina hassu kiesaħ li jipprova jagħti l-istess prominenza lil-letteratura Maltija ta' dak iż-żmien bhalma kellhom il-letteratura Ingliża u Taljana. Hu ried jinkludi affarijiet xjentifiċi u oġġettivi fl-istudju lingwistiku tal-Malti u fl-istess ħin li jkunu rispettati internazzjonalment.

Bil-konferenzi li kien jattendi, Aquilina ġab l-istudju tal-Malti fuq il-mappa tal-istudji lingwistiċi Ewropej. Fil-fatt, fi żmienu kellna studjużi

Ġermaniżi, u anki Inġliżi u mill-Kanada, jirriċerkaw il-Malti. Fi ftit kliem nista' ngħid li l-internazzjonalizzazzjoni tal-istudju tal-Malti żgur li kien bdieha l-Prof. Aquilina. Iżda dak iż-żmien, qisu biex tistudja l-Malti, trid tistudja l-istorja tal-Malti. Fil-fatt, kull min ried jistudja l-Malti kellu jistudja l-Għarbi u din kienet daqsxejn ta' ostaklu għal min ma kienx daqshekk tajjeb fil-lingwi u fl-Għarbi u kien iħobb il-letteratura. Għaldaqstant meta introduċejna l-istudju sinkroniku tal-Malti, l-Għarbi ma baqax daqshekk prominenti.

Dan ma jfissirx li mhux importanti li nistudjaw ukoll l-istorja tal-Malti. Fil-fatt l-ewwel ingaġġ lingwistiku li għamel id-Dipartiment tal-Malti meta jien kont Aġent Kap kien proprju ta' Manwel Mifsud, li xogħlu hu li jistudja l-iżvilupp storiku tal-Malti. Għalkemm ngħallem lingwistika sinkronika, l-istorja tal-Malti taffaxxinani. Hija sfortuna li l-konnoxxenza storika tal-istudenti tagħna ingenerali hija fqira ħafna għax nemmen li biex persuna ssib postha fid-dinja trid tkun taf min hi u biex tkun taf min hi trid tkun taf imnejn giet. Meta kelli erbatax jew ħmistax-il sena kont irrabjat ħafna għax kont indunajt li kont naf iżjed fuq l-istorja u l-ġeografija tal-Ingilterra milli kont naf fuq l-istorja u l-ġeografija ta' pajjiżi... u din aktarx influwenzat id-deċiżjonijiet tiegħi ta' x'naghžel bhala karriera. Iżda dan il-fatt illum għadni ninnotah għax l-istudenti universitarji tagħna mħumiex interessati fl-istorja u fl-istorja tal-Malti. Illum il-Malti hu li hu għax tawhulna missirijietna qabilna.

Anke l-kontroversji fuq kif għandna niktbu l-Malti u fuq x'inhu l-Malti, għandna bżonn is-sapjenza li kellhom missirijietna meta ltaqgħu ma' kulturi godda minn Sqallija, mill-Italja u mill-Ingilterra, u adattaw għalihom biex b'hekk il-Malti kiber. Ma rridux inkunu rigidi; kieku fil-passat ippruvaw iżommu l-forom oriġinali, kieku loġikament għadna qed nitkellmu bl-Għarbi.

Hija sfortuna li
l-konnoxxenza
storika tal-
istudenti tagħna
ingenerali hija
fqira ħafna għax
nemmen li biex
persuna ssib
postha fid-dinja
trid tkun taf min
hi u biex tkun
taf min hi trid
tkun taf imnejn
giet.

... Illum l-Ingliż tant hu qawwi li hemm il-biza' li l-Malti jegħreq għalkollox iżda hu progress naturali li l-Malti jkompli jizviluppa billi jissellef u jwessa' s-sens tal-kliem tiegħu.

Huwa minnu li llum l-Ingliż tant hu qawwi li hemm il-biza' li l-Malti jegħreq għalkollox iżda hu progress naturali li l-Malti jkompli jizviluppa billi jissellef u jwessa' s-sens tal-kliem tiegħu.

Missirijietna ilhom bilingwi minn żmien il-Feniċi għax meta l-Feniċi ġew fostna, ġew bi skop ta' kummerċ u għalhekk sabu fuq il-gżira lill-Maltin ta' Żmien il-Bronż u kienu jeżistu flimkien bħala konvivenza. In-nies tal-bronż kellhom il-lingwa tagħhom u l-Feniċi kienu jtkellmu bil-Feniċju. L-uniku perjodu fl-istorja tagħna meta ma konniex bilingwi kien fi Żmien l-Għarab meta kien jintuża l-Għarbi bid-diglossja, jiġifieri l-Għarbi Klassiku u l-Għarbi djalettali aktarx Tuneżin li jixbah l-Għarbi ta' Sqallija.

Hemm xi proġetti oħrajn li qed taħdem fuqhom?

Minn żmien għal żmien nikteb artikli u papers. Fejn tidhol ricerka, jien nippreferi naħdem mal-kollegi u fil-fatt proporzjon kbir mix-xogħlijiet ippubblikati tiegħi huma kongunti. Pereżempju ppubblikajt xogħol ma' Manwel Mifsud, ma' Marie Alexander-Azzopardi u ma' Ray Fabri. Mal-Prof. Fabri għadna kemm spiċċajna artiklu li ġie ppubblikat fuq il-complementiser, jiġifieri dik it-tip ta' kongunzjoni li tissubordina sentenza għal oħra. Nghidu aħna s-sentenzi sempliċi *Il-qattusa kielet il-ġurdien* u *Il-ġurdien miet* nista' nghanqadhom f'sentenza kumplessa bħal *Il-ġurdien li miet kilitu l-qattusa*. Biex għamilna dan kellna bżonn ċerti mekkanizmi. Fost dawn il-kongunzjonijiet hemm il-'li' u l-'biex' u oħrajn li studjajna s-semantika tagħhom.

Ma' Fabri hdimt xogħol iehor li għad irid jiġi ppubblikat dwar il-katina ta' verbi tal-Malti, pereżempju meta nghidu *Ġanni mar jipprova jibda*

jiekol, li jistgħu jissejhu verbi finiti għax għandhom forma morfoloġika partikolari. Dan hu qasam vast u aħna bdejna biss billi studjajna sekwenza ta' żewġ verbi fejn l-ewwel verb ikun l-hekk imsejjah 'verb of motion' jġifieri li juri ċaqliq.

Taqdi rwoli wkoll fil-Kunsill tal-Malti. Hu minnu li l-Kunsill qed jikteb grammatika tal-Malti?

Bhala parti mix-xogħol tal-Kumitat Tekniku tal-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti qed naħdmu fuq grammatika tal-Malti għal idejn l-ghalliema, biex tiffirma lill-ghalliema.

Għandi d-dispjaċir li fit-traduzzjoni, tipikament, il-Malti jitlef. [...] B'mod ġenerali ninnota li l-Malti tradott jixbah wisq lil-lingwa originali mnejn ikun hareġ u din il-ħaġa aktarx qed tinfluwenza anki l-iżvilupp futur tal-Malti.

Iżda l-istess kumitat kien qed jaħdem biex jiffinalizza l-proposti dwar kif se jinkiteb il-kliem Inġliż fil-Malti u għalhekk ix-xogħol fuq il-grammatika kellu jieqaf hesrem. Ir-rapport tal-kliem Inġliż ħadilna enerġija kbira minħabba l-laqgħat li kien jehtieg u anki minħabba l-konsultazzjoni pubblika ma' kategoriji differenti fosthom pubblikaturi, tradutturi, għalliema, ġurnalisti, nies mill-qasam tal-Inġliż u l-bqija, li lkoll jagħtu r-rispons tagħhom.

Għalkemm il-grammatika nġhatat il-ġenb għal ftit żmien, diġà sar xogħol ġmielu. Jien kont responsabbli mill-ewwel taqsima dwar it-tagħrif grammatikali u twaqqaf ukoll kumitat biex tiġi diskussa mill-perspettiva pedagoġika. Din l-ewwel parti lingwistika waslet fi tmiemha u wasal iż-żmien li nergħu nibdew naħdmu fuqha.

Fl-aħhar nett ma rridx inhalli barra t-traduzzjoni. X'inhil-fehma tiegħek dwar l-użu tal-Malti fit-traduzzjoni teknika u letterarja?

Għalkemm għamilt sena nittraduċi mit-testi originali tal-Bibbja mal-Għaqda Bibblika Maltija, ma nistax nġhid li għandi xi esperjenza vasta f'dan il-qasam.

Għandi d-dispjaċir li fit-traduzzjoni, tipikament, il-Malti jitlef. Fis-sens li, għalkemm hu tajjeb li nkunu familjari mal-lingwa sors, it-tradutturi tant huma familjari mal-lingwi sors li xi drabi jitolfu l-karatteristiċi nattivi tal-lingwa fil-mira. B'mod ġenerali ninnota li l-Malti tradott jixbah wisq lil-lingwa originali mnejn ikun hareġ u din il-ħaġa aktarx qed tinfluwenza anki l-iżvilupp futur tal-Malti. Din narawha mhux biss fit-traduzzjoni iżd'anki f'ħalq il-kelliema. L-Inġliż tant infirex kullimkien u sar magħruf f'pajjiżna li spicċajna qisna qed nithaddtu u niktbu l-Inġliż bil-Malti. Jekk

inqisu r-rizorsi limitati ta' pajjiżna, il-bilingwiżmu hu rizorsa nazzjonali li allahares ma kellniex għax tagħti vantaġġi ekonomiċi.

Madwar id-dinja hemm esperjenzi ta' bilingwiżmu li huma pożittivi għaż-żewġ lingwi u hemm esperjenzi ta' bilingwiżmu dizintegrattiv, jgħifieri meta waħda mil-lingwi tkun qed tinqered. Nibża' ħafna li f'pajjiżna għandna dan it-tip ta' bilingwiżmu, almenu għal ċertu nies. Tant lingwa minnhom tinghata importanza bla proporzjon għal-lingwa l-oħra li din tal-aħħar tispicċa meqruda. Bħalma għedt aktar qabel, qed nitilfu ħafna idjomi, ħafna kostruzzjonijiet u donna l-Malti qed ingibuh qisu verżjoni Maltija tal-Ingliż.

Xi żmien ilu rajt riklam fejn saħansitra qalbu s-sekwenza tal-aġġettiv, u għabuh qabel in-nom bhall-Ingliż. Dan ir-riklam jgħid "L-originali gel" u mexxielu jaqleb l-ordni bażika li għandna fil-Malti ta' nom u aġġettiv, eż. frott frisk, il-libsa t-twila. Veru li jeżisti każ fil-Malti meta l-aġġettiv jitqiegħed qabel in-nom, eż. *Il-famuża storja li...* jew *Il-mibki Pawlu*, iżda dawn huma każijiet speċifiċi meta nkunu qed nenfasizzaw.

... qed nitilfu
ħafna idjomi,
ħafna
kostruzzjonijiet
u donna l-Malti
qed ingibuh qisu
verżjoni Maltija
tal-Ingliż.

It-traduttur,
filwaqt li għandu
d-dover li
jirrappreżenta
fedelment lis-
sors, daqshekk
ieħor irid
jirrispetta
fedelment ukoll
l-istruttura u l-
identità tal-
lingwa fil-mira.

Dan l-aħħar smajt każ ukoll fejn għax it-test legali bl-Ingliż jiddistingwi bejn *shall* u *should*, allura bilfors irridu nsibu żewġ kelmiet bil-Malti li jikkorrispondu għalihom. Dwar dan ma naqbilx. L-ewwel lezzjoni li nagħmlu fl-introduzzjoni għall-lingwistika ġenerali hija dwar ir-relattivizmu lingwistiku, jiġifieri li biex nitkellmu dwar id-dinja għandna bżonn mudell lingwistiku. Jekk fit-triq hemm is-siġar, mela għandna bżonn espressjoni lingwistika biex nirreferu għalihom. Bil-Malti hi *siġar* u bl-Ingliż *trees*. Dik l-ekwivalenza hi biss superficjali għax meta nistudjaw l-istruttura lessikali ta' kull lingwa, insibu li kull lingwa għandha struttura lessikali unika. Biex nagħtik eżempju sempliċi, bil-Malti għandna l-kelmiet *rokna* għall-angolu minn ġewwa u *kantuniera* għall-angolu minn barra, iżda bl-Ingliż it-tnejn *corner*. Min-naħa l-oħra, il-kelmiet bl-Ingliż *grandson* u *nephew*, bil-Malti t-tnejn huma *neputi*.

Din hi parti mir-rikkezza li kull lingwa tinkarna fiha vizjoni partikolari tad-dinja ta' madwarna u allura l-istruttura lessikali ta' kull lingwa hi unika għal dik il-lingwa. Meta nitgħallmu lingwa partikolari, inkunu qisna lbisna nuċċali u qed naraw id-dinja b'ċertu mod. Bħalissa qed nenfasizza dan ir-relattivizmu iżda fl-istess hin nemmen li t-traduzzjoni hija possibbli bi ħsieb u mhux kelma b'kelma. It-traduttur, filwaqt li għandu d-dover li jirrappreżenta fedelment lis-sors, daqshekk ieħor irid jirrispetta fedelment ukoll l-istruttura u l-identità tal-lingwa fil-mira.

Ninnota li l-Ingliż, bis-sofistikazzjoni tiegħu, ma jibzax mill-metafora. Jolqtuni kliem bħal *spaceshuttle*. *Shuttle* hi kelma li n-NASA reggħu qajmu mill-Ingliż Medjevali. Fil-produzzjoni tad-drapp kienet tintuża l-magna tal-insiġ, bl-istrument ġej u sejjer minn naħa għall-oħra tat-tila biex isawwar in-nisġa. Bil-Malti għandna kelma preċiża għalih, insejnhulu *mekkuk*. Mur gibna aħna fil-Malti

nghidu *mekkuk spazjali*! L-Ingliżi u l-Amerikani ghamluha ghax il-metafora jużawha l-hin kollu. Allura għalfejn il-Malti m'għandux ikollu l-metafora tiegħu? Bla dubju, mhux bilfors nitraduċu l-metafora kelma b'kelma iżda nistgħu nsibu l-metafora tagħna. Jidhirli li hemm ħafna post għall-kreattività.

Fit-traduzzjoni għandna l-vantaġġ li l-Malti, minn żmien żemżem, imdorri jgħix fid-dell ta' lingwi kbar u għalhekk donnu ma jiddejjaq xejn jissellef. Jekk fil-Malti ma jkollniex xi kelma nattiva għal ċertu terminu, nistgħu nadattaw il-kelma xi ftit u nużawha b'mod aċċettat. F'dak is-sens, it-traduttur Malti għandu vantaġġ li l-Malti diġà għandu tolleranza kbira għal formazzjonijiet mhux nattivi. Iżda xorta jibqa' l-periklu li wiehed jeżagera.

... għalfejn il-Malti m'għandux ikollu l-metafora tiegħu? Bla dubju, mhux bilfors nitraduċu l-metafora kelma b'kelma iżda nistgħu nsibu l-metafora tagħna.

